

УДК 613.9:37(09)(477)

Гаркуша С. В.

ПРОБЛЕМА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У роботі розкрито внесок вітчизняних педагогів другої половини XIX – XX століття у розв'язання проблеми здоров'язбереження. Ними обґрунтовано і втілено в освітню практику різні підходи до формування здорового способу життя молодого покоління в контексті цілісного підходу до розвитку особистості, формування фізичної культури людини, становлення шкільного предмету "Фізична культура".

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, фізичне виховання, фізичний розвиток.

Постановка проблеми. У нашій країні на сьогоднішній день наукова спільнота констатує наявність проблеми катастрофічного зниження стану здоров'я, фізичної підготовленості, рухової активності, постійного підвищення захворюваності школярів, куріння, уживання наркотичних препаратів і зловживання алкоголем сучасною учнівською та студентською молоддю [1, 2, 9, 21]. Перспектива успішного становлення української нації пов'язана з пошуком оптимальних шляхів розв'язання проблеми збереження та зміцнення здоров'я населення, зокрема дітей і молоді, формування навичок здоров'язбереження, використання здоров'язбережувальних технологій [4, 11, 17].

Проблема пошуку педагогічних шляхів здоров'язбереження та навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів і студентів вишів засобами фізичного виховання та здоров'язбережувальних технологій на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки має ключове наукове, освітнє і суспільне значення [3, 4, 15, 21]. Реалізація цієї проблеми можлива на основі врахування історичного досвіду та узагальнення провідних ідей педагогів минулого та сучасності.

У результаті **аналізу останніх досліджень та публікацій** встановлено, що проблема здоров'язбереження багатогранна та розглядалася науковцями у таких аспектах: обґрунтовано принципи, зміст, форми й методи здоров'язбережувальної педагогіки як галузі педагогічного знання (М. Безруких, В. Горашук, С. Гримблат, М. Лук'яченко, С. Омельченко, М. Смірнов, Л. Тихомирова та ін.); обґрунтовано цілісний підхід до формування здоров'я людини (М. Амосов, Т. Бойченко, Е. Булич, О. Міхеєнко, І. Мурахов та ін.), розроблено шляхи створення здоров'язбережувального освітнього середовища (О. Єжова, В. Пристинський); створено методологічні засади здоров'язбережувальної діяльності (Н. Башавець, Ю. Бойчук, П. Джурицький, О. Дубогай, Н. Завидівська, В. Омеляненко, В. Оржеховська та ін.); теоретичне підґрунтя для застосування здоров'язбережувальних технологій у навчальній та позанавчальній діяльності (О. Ващенко, Д. Воронін, С. Гаркуша, В. Єфімова, М. Носко, І. Поташнюк та ін.).

Мета роботи – узагальнення наукових здобутків та досвіду розв'язання проблеми здоров'язбереження українськими педагогами другої половини XIX – XX століття.

Результати дослідження. Проблема здоров'язбереження в цілому та формування здорового способу життя зокрема має давнє історичне коріння. Постановці проблематики, пов'язаної зі збереженням здоров'я людини у світовій педагогічній думці, сприяли: праці античних філософів, теоретична та практична діяльність видатних мислителів, діячів доби Відродження (Т. Кампанелла, І. Меркуріаліс, Т. Мор, Ф. Рабле, В. да Фельтре), усебічна розробка й обґрунтування філософами, педагогами Нового і Новітнього часу шляхів формування ЗСЖ дітей (Я. Коменський, Дж. Локк, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штайнер та інші) [7, 16, 19].

Становлення і розвиток проблеми здоров'язбереження людини у вітчизняній педагогіці пов'язані з народними традиціями сімейного виховання, розробкою перших педагогічних пам'яток Київської Русі (зокрема "Повчання Володимира Мономаха"), освітньо-виховним досвідом козацької педагогіки, діяльністю братських шкіл і Києво-Могилянської академії, ученням Г.Сковороди про здоров'я людини як її духовно-моральне вдосконалення [17, 18].

Значний внесок у дослідження проблеми зроблено вітчизняними вченими, педагогами XIX – XX століття. Ними обґрунтовано й утілено в освітню практику різні підходи до формування ЗСЖ молодого покоління [15].

Першими популяризаторами ідей здоров'язбереження були прогресивні педагоги, погляди яких базувалися на етнопедагогічних традиціях (І. Ставровський, О. Духнович, К. Ушинський) [5, 10, 16].

Про життя та творчість Іоанна Андрійовича Ставровського (1822–1878 рр.), закарпатського просвітника і педагога довгий час нічого не було відомо вітчизняним дослідникам [10]. Тільки після

публікації у 1976 р. на сторінках наукового збірника "Музею української культури" у м. Свидник (Словаччина) "Педагогії" І. Ставровського науковці мали змогу ознайомитися з його прогресивними ідеями [5]. Цілком ймовірно припустити, що "Педагогія" І. Ставровського не була опублікована через прогресивні ідеї автора: прагнення до створення національної школи, усвідомлення національної ідентичності, ролі рідної мови у процесі навчання і виховання.

У праці І. Ставровського значну увагу приділено розвитку фізичного виховання молоді та формуванню елементарних навичок здорового способу життя. Він наголошує на потребі фізичного розвитку дитини, оскільки між фізичним і розумовим вихованням існує тісний взаємозв'язок, від якого залежить формування гармонійно розвиненої особистості [5].

Український просвітитель розглядає також і причини, які перешкоджають фізичному розвитку дитини та негативно впливають на формування ЗСЖ. Серед основних він виділяє поведінку самого вихователя, тобто застосування ним фізичного покарання, що погано впливає на здоров'я учня, а також застосування психологічного тиску на дитину, який, у свою чергу негативно впливає на її розумовий розвиток; недотримання особистої гігієни, порушення режиму дня, дозвіл на читання ввечері без належного освітлення тощо.

Важливим компонентом у системі фізичного виховання Іоанна Ставровського були "средства хранения здоровья младенца", серед яких автор виокремлює "средства естественная" і "средства художественная" [5]. Слід зазначити, що сьогодні ці терміни також зустрічаються у науковій літературі, але у більш широких значеннях, зокрема: санітарно-гігієнічні умови, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальні навички, культура зміцнення здоров'я тощо [1, 3, 15].

І. Ставровський також зазначає, що необхідною складовою фізичного розвитку дитини є її природне прагнення до рухової діяльності. Саме рухливі ігри у юному віці сприяють зміцненню м'язової системи дітей, покращують кровообіг, а також позитивно впливають на психологічний настрій, що, у свою чергу, покращує пізнавальні й розвивальні функції організму. Серед фізичних вправ І. Ставровський надає перевагу іграм, що дозволяють легко й невимушено формувати у дитини бажання до занять фізичною культурою. Рух поряд із харчуванням і сном є основною життєвою потребою кожного, оскільки забезпечує ріст і розвиток органів, позитивно впливає на кровообіг і дихання, стимулює діяльність мозку [10].

До проблеми неправильного використання власних фізичних сил І. Ставровський відносить небажання дитини займатися фізичною культурою, лінощі, безхарактерність, а також й надмірні заняття спортом. У цьому випадку роль вчителя полягає у зацікавленні дітей заняттями фізкультурою, роз'ясненні важливості фізичного виховання для загального розвитку особистості та в запобіганні надмірних фізичних навантажень.

Значна роль у педагогічній праці закарпатського просвітника відводиться проблемі самовиховання у формуванні гігієнічних та здоров'язбережувальних навичок особистості та самооздоровленню. Для покращення власного здоров'я дитина повинна усвідомити важливість регулярних занять фізичними вправами, загартовуватися, дотримуватися елементарних гігієнічних навичок (вмиватися, чистити зуби, мити руки після прогулянки тощо), слідкувати за власним режимом харчування та розпорядком дня. Важливим чинником у самоосвіті, на думку І. Ставровського, є читання книг з медицини, за допомогою яких дитина навчиться керувати своїм здоров'ям, що сприятиме повноцінному життю [5]. Здоров'я людини багато в чому залежить від способу життя. Тому, щоб бути здоровою, кожна молода людина повинна знати особливості свого організму, основні засоби здорового способу життя та запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам [10].

Одним із перших в історії розвитку вітчизняної педагогічної думки важливе значення формування в молодого покоління здорового способу життя обґрунтував О. Духнович (1803-1865 рр.). Педагог розглядав фізичне виховання у нерозривному взаємозв'язку з розумовим і моральним розвитком дитини, розцінюючи його як запоруку успішного зміцнення інтелектуальних сил дитини, як необхідну умову гармонійного розвитку особистості. О. Духнович наголошував, що фізичне виховання повинно здійснюватися насамперед у родинному колі. Саме тому він розробив низку гігієнічних вимог, які стосуються дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, насамперед організації харчування, одягу, сну, дозвілля. Педагог давав багато цінних порад батькам щодо фізичного виховання дітей від народження до вступу до школи. У зв'язку з цим він рекомендував чітку систему вправ: стрибки, біг, лазання по деревах, боротьба на піску, ігри на воді, садіння і збирання квітів, грибів, ягід, а взимку – катання на санках, ковзанах тощо. О. Духнович підкреслював необхідність проведення рухливих ігор. Педагог зазначав, що вони сприяють не лише фізичному вдосконаленню, а й розвитку розумових здібностей, формуванню позитивних рис характеру, вольових якостей особистості. Педагог переконував, що вирішальна роль у формуванні навичок здоров'язбереження учня належить учителеві. Виходячи з такої позиції, він наголошував на обов'язковому врахуванні вікових особливостей дітей та індивідуальному підході до них, правильному дозуванні фізичного навантаження для різних вікових груп [8, 20].

Надбанням європейської та світової педагогічної культури стала наукова педагогічна система К. Ушинського (1824-1870 рр.). У її основу учений поклав ідеї видатних педагогів і філософів (Г. Гегеля, П. Гольбаха, Р. Декарта, Д. Дідро, І. Канта, Д. Мілля, Ж.-Ж. Руссо та ін.). Він підходив до проблеми виховання здорового способу життя як до освітньо-гігієнічного процесу та послідовно відстоював ідеї

принципу продовідповідності. К. Ушинський стверджував: "Якщо педагогіка хоче виховувати людину всебічно, то вона повинна насамперед пізнати її всебічно". К. Ушинського, без сумніву, можна вважати засновником української педагогічної теорії здоров'язбереження та формування здорового способу життя [13].

Обґрунтовуючи єдність духовного й тілесного, К. Ушинський доводив взаємозв'язок розумового, морального та фізичного виховання як важливого чинника здоров'язбереження і формування здоров'я підростаючого покоління. Досліджуючи проблему, учений, по-перше, дійшов висновку, що здоров'я залежить від психофізіологічних процесів, по-друге, довів, що нервові напруження та перевтома негативно впливають на загальне самопочуття учнівської молоді [16]. Вважаємо доцільним підкреслити, що К. Ушинському належить авторство поняття "здорова педагогіка", яке він трактував як комплекс виховних заходів із метою попередження негативних впливів на загальний стан здоров'я дітей. До факторів, які заважають педагогічно доцільній організації навчально-виховного процесу, педагог відносив розумове перенавантаження, недотримання гігієнічних норм навчання, харчування, одягу та відпочинку, відсутність медичного контролю в навчальних закладах [8, 17].

У своїх творах К. Ушинським розкрито значення фізичного виховання в гармонійному розвитку особистості, визначено дієві форми та засоби фізичного виховання, окреслено теоретико-практичні підходи підготовки вчителя до фізичного виховання школярів. К. Ушинський визначив систему засобів фізичного виховання, яку складають фізичні вправи (гімнастика, дитячі ігри), природні чинники (сонце, повітря, вода), гігієнічні фактори (гігієна одягу, харчування, праці, відпочинку, сну) [13].

Особливий внесок у вивчення проблематики здоров'язбереження і формування здорового способу життя вніс російський учений, лікар і педагог П. Лесгафт (1837-1909). Його зусиллями була створена своєрідна для того часу, науково обґрунтована і гуманістична за своєю суттю система фізичного виховання, сенс якої був спрямований на збереження, підтримку і зміцнення здоров'я. Він розглядав фізичне виховання в якості надзвичайно важливого засобу всебічного розвитку людини і вважав, що воно нерозривно пов'язане з розумовим, моральним та естетичним вихованням, яке й відображає квінтесенцію поняття "здоровий спосіб життя".

Завдання фізичного виховання, на думку П. Лесгафта, полягають "в умінні ізолювати окремі рухи і порівнювати їх між собою, свідомо керувати ними і пристосовувати до перешкод, переборюючи їх із можливо більшою спритністю й наполегливістю. Інакше кажучи, привчатися з найменшими зусиллями й у можливо найменший проміжок часу свідомо виконувати найбільшу фізичну працю, або діяти гарно й енергійно". Педагог зазначав: "Освіта повинна дати дитині не лише вміння свідомо роз'єднувати отримувани нею відчуття й враження, але й уміння так само свідомо ставитися до своїх рухів" [9].

У праці "Руководство по физическому образованию детей школьного возраста" вчений вперше вводить поняття "фізична освіта". Фізичну освіту він розглядає як системне засвоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами та набуття таким чином необхідного у житті фонду рухових навичок.

Наголошуючи на необхідності фізичного виховання, П. Лесгафт розглядав його як необхідну складову всебічного розвитку особистості: "історичний досвід свідчить, що школа не може існувати без фізичної освіти; фізичні вправи повинні бути неодмінно щоденними, у повній відповідності до розумових занять", тому що "будь-яка одноманітна діяльність втомлює, пригнічує молоду людину та вбиває в неї будь-яку самостійність". На думку вченого, "є необхідним, щоб розумове й фізичне виховання йшли паралельно, інакше ми порушимо правильний хід розвитку у тих органах, які залишаться без вправ" [9].

Використання українськими педагогами і просвітителями XIX ст. кращих надбань європейської та вітчизняної культури в галузі освіти та збереження здоров'я дітей стало дороговказом наступним поколінням вітчизняних діячів освіти В. Короленку, Т. Лубенцю, А. Макаренку, С. Русовій, В. Сухомлинському та ін. [14, 17, 18, 20].

Послідовник і спадкоємець ідей К. Ушинського Т. Лубенець працював на Чернігівщині наприкінці XIX – початку XX століття. Він вважав, що саме освіта є невичерпним джерелом прогресу суспільства й несе в собі не тільки розвиток та технічні знання, а й духовність. За його підручниками діти знайомилися не тільки із такими складними поняттями як Бог, держава, праця, а й їжа, людське тіло, душевні почуття й моральні якості.

Видатний педагог-гуманіст С. Русова поєднала глибокі знання вітчизняної та зарубіжної філософії, психології, педагогіки, фізіології з багатим особистим досвідом. Це дозволило їй зробити висновок, що кожен педагог повинен у першу чергу володіти знаннями з психології та фізіології дитини, анатомії дитячого організму, надавати особливої уваги збереженню здоров'я, забезпеченню нормального фізичного розвитку дітей [20].

Цінною для нашого дослідження є діяльність В. Короленка. Він брав участь у роботі Полтавського "Товариства сприяння фізичному вихованню дітей", очолював "Лігу спасіння дітей", організував трудову колонію для обездолених і сиріт, добре знав дітей, вивчав індивідуальні особливості їх фізичного і психічного розвитку [19].

Вагомий внесок у розробку проблеми виховання здорового населення здійснив О. Бутовський, якого по праву вважають засновником системи фізичного виховання військовослужбовців. В основі його

творчого доробку – ідея єдності розумового, морального, естетичного і фізичного розвитку людини. О. Бутовський розробив оригінальний курс теорії й методики гімнастики й тілесних вправ. Головним здобутком педагога є обґрунтування фізичного виховання як необхідного складника професійної підготовки. При цьому фізичне виховання Він пов'язував із формуванням природних рухових навичок (біг, ходьба, метання), зумовлених генетичною програмою фізичного розвитку людини та прикладною фізичною підготовкою, характерною для професійної діяльності [8].

Ентузіастом розробки ідеї формування здорового способу життя та збереження здоров'я засобами фізичного виховання був І. Боберський. Педагог розглядав фізичне виховання як дієвий засіб виховання міцних духом і тілом українських патріотів, незламних борців за волю Батьківщини. Ідеалом І. Боберського був "сталевий вояк, крицево-кришталевий характер, велике, повне любові до рідного краю серце, здорова душа – все це у здоровому тілі". Педагог упроваджував європейський досвід фізичного виховання молоді на національному ґрунті. За його ініціативою в Західній Україні до 1914 р. було засновано 914 сокільських товариств, у роботі яких брали участь не лише чоловіки, але й жінки. Він є розробником української фізкультурної термінології, а також автором навчальних та науково-методичних публікацій з означеної проблеми.

Ідея здоров'язбереження і формування здорового способу життя особистості набула значного розвитку у творчій спадщині видатного українського педагога Г. Ващенко. У своєму творі "Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру" учений ввів термін "тіловиховання", визначаючи його як сферу, що потребує постійного напруження волі людини, галузь, яка передбачає прагнення долати зовнішні обставини і власну слабкість [17].

В основу вдосконалення системи формування здорового способу життя й фізичної підготовленості молоді вчений покладав принцип комплексного застосування різноманітних форм, методів і засобів спортивного тренування, а головною її умовою вважав активну рухову діяльність, яка досягається фізичними вправами, іграми чи участю в спортивних змаганнях. Основними завданнями фізичного виховання Г. Ващенко вважав, по-перше, зміцнення здоров'я молоді й гармонійний розвиток усіх систем і функцій організму, формування життєво необхідних умінь і навичок; по-друге, підвищення рівня професійної придатності майбутніх спеціалістів шляхом регулярних занять фізичною підготовкою, формування психофізичних якостей, які сприяють успішному оволодінню професією; по-третє, формування наукової свідомості, моральних та вольових якостей, які б відповідали принципам і нормам загальнолюдської культури, а також готовності до захисту своєї держави [20].

У свою чергу А. Макаренко прагнув виховати духовно багатих молодих людей із достойними етичними й естетичними ідеалами, а шлях до здоров'я вбачав в органічному взаємозв'язку трудового виховання з розумовим, фізичним та естетичним [17].

Важливим уроком для нас є висновок видатного педагога про те, що гуманізм полягає не в красивих словах і деклараціях, а у відповідальності, повсякденній реальній роботі зі створення нормальних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання і духовного росту молоді людини. Саме на справжньому піклуванні про наших дітей, їх розвиток ми повинні сьогодні перевіряти гуманізм і демократизм керівників виховних закладів, організаторів народної освіти, учених, педколективів і педагогів [12].

Фундаментальні наукові розробки з питання формування здорового способу життя дітей та молоді належать видатному українському педагогу В. Сухомлинському. Своєю багаторічною педагогічною діяльністю він довів реальність існування школи радості, у якій навчається фізично та морально здорова дитина, енергійна, щаслива, повна життєвих сил [14].

Видатним педагогом було розвинено низку здоров'язбережувальних ідей, обґрунтовано й утілено в освітню практику найважливіші принципи, реалізація яких сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів, а саме: принцип гуманізації (визнання життя й здоров'я людини як цінностей, забезпечення умов для збереження здоров'я особистості в процесі навчання, зокрема запобігання втомі, створення атмосфери учнівського успіху, доміанти радісних переживань); принцип цілісного підходу до виховання (формування фізичного й духовно-морального здоров'я людини в їх єдності й взаємовпливі, що вимагає "поєднання роботи рук і творчості думки", тобто фізичної та розумової праці, а також використання оздоровчого впливу занять мистецтвом); принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей школярів (постійне вивчення особливостей розвитку учня певного віку, стану його здоров'я; використання засобів "медичної педагогіки" у вихованні хворобливих школярів).

До найважливіших чинників, що сприяють формуванню ЗСЖ школярів, В. Сухомлинський відносив також узгоджену взаємодію сім'ї й школи, батьків і педагогів; позитивний вплив особистості вчителя на процеси розвитку учнів. Окрім цього, він намагався привернути увагу як педагогічної громадськості, так і керівництва країни до дидактогенної природи виникнення хвороб школярів (інформаційне перенасичення навчального процесу, його прискорений темп) [6].

Представниками вітчизняної педагогічної думки другої половини ХХ століття було запропоновано нові підходи до вирішення проблеми здоров'язбереження і формування здорового способу життя.

З урахуванням особливостей соціально-політичного, економічного й культурного розвитку країни, державної освітньої політики, суспільно-педагогічних вимог до рівня розвитку педагогічної теорії та практики, обґрунтування нових підходів до формування ЗСЖ особистості Т. Єрмаковою виділено етапи

становлення та розвитку проблеми формування ЗСЖ у вітчизняній педагогіці цього періоду, які частково збігаються із загальною періодизацією розвитку педагогічної думки в Україні, науково обґрунтованою О. Сухомлинською [6, 11, 14, 20].

Перший етап (50-ті – 60-ті рр. XX ст.) – етап становлення питань формування ЗСЖ школярів як педагогічної проблеми [6].

Другий етап (70-ті – 80-ті рр. XX ст.) визначається Т. Єрмаковою як етап інтенсивного розвитку науково-методичних засад формування ЗСЖ.

Третій етап (90-ті рр. XX ст.) – етап розвитку уявлень про формування ЗСЖ учнів як системи, заснованої на гуманістичних засадах.

Висновки. У результаті роботи узагальнено наукові здобутки та досвід розв'язання проблеми здоров'язбереження українськими педагогами другої половини XIX – XX століття. Необхідно зазначити, що першими популяризаторами ідей здоров'язбереження були прогресивні педагоги І. Ставровський, О. Духнович, К. Ушинський, погляди яких базувалися на етнопедагогічних традиціях. С. Русова наголошувала на тому, що кожен педагог повинен у першу чергу володіти знаннями з психології та фізіології дитини, анатомії дитячого організму, надавати особливу увагу збереженню здоров'я, забезпеченню нормального фізичного розвитку дітей. Головними здобутками О. Бутовського, І. Боберського було обґрунтування фізичного виховання як необхідного складника професійної підготовки та засобу виховання міцних духом і тілом українських патріотів; Г. Ващенко головною умовою вдосконалення системи формування здорового способу життя й фізичної підготовленості молоді вважав активну рухову діяльність, яка досягається фізичними вправами, іграми чи участю в спортивних змаганнях.

Важливим уроком для нас є висновок видатного педагога А. Макаренка про те, що гуманізм полягає не в красивих словах і деклараціях, а у відповідальності, повсякденній реальній роботі зі створення нормальних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання і духовного росту молоді людини.

Фундаментальні наукові розробки зі здоров'язбереження дітей та молоді В. Сухомлинського довели доцільність створення школи радості, у якій навчається фізично та морально здорова дитина, енергійна, щаслива, повна життєвих сил.

Перспективними вбачаються дослідження спрямовані на впровадження передових ідей українських педагогів минулого та сучасності щодо здоров'язбереження у практичну діяльність освітніх закладів.

Використані джерела

1. Воронін Д.Є. Загальнопедагогічний і психологічний аналіз сутності компонентів здорового способу життя студентів економічних спеціальностей / Д.Є. Воронін, М.М. Окса // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. за ред. С.С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. – № 6. – С. 3–20.
2. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання / С. В. Гаркуша // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. [за ред. Єрмакова С. С.] – Харків : ХДАДМ (ХХП), 2013. – № 10. – С. 7-11.
3. Гаркуша С.В. Теоретичні та методичні засади формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Гаркуша Сергій Васильович. – Чернігів, 2015. – 40 с.
4. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект : [монографія] / С. В. Гаркуша. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. – 392 с.
5. Євтух М. Б. "Педагогія" І. А. Ставровського і її роль у розвитку вітчизняної педагогічної думки / М. Б. Євтух. – К., 1994. – 41 с.
6. Єрмакова Т.С. Етапи розвитку ідей формування здорового способу життя старшокласників у вітчизняній педагогіці (друга половина XX століття) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 4. – С. 29–36.
7. Коваленко Є. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посібник для вищих навч. закладів / Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна; Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 664 с.
8. Кречетов О. Витоки ідеї формування здорового способу життя (друга половина XIX – початок XX ст.) // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Полтава, 2011. – С. 97-102.
9. Лєсгафт П. Ф. Завдання фізичного розвитку в школі // Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – С. 600-606.
10. Лук'янченко М. І. Іван Ставровський про формування здорового способу життя підліткового покоління / М. І. Лук'янченко // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ, 2011. – № 10 (221). – С. 114–121.
11. Лук'янченко М. І. Теоретико-методичні засади педагогіки здоров'я в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / М.І. Лук'янченко. – Луганськ, 2012. – 40 с.

12. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / С.П. Максимюк – К.: Кондор, 2009. – 670 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/pedagogika_-_maksimyuk_sp.
13. Марчук С. С. Засоби фізичного виховання школярів у педагогіці К. Д. Ушинського [Електронний ресурс] / С. С. Марчук, А. В. Цьось // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 110. – С. 67–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_110_22.pdf
14. Нікітчина С. О. Здоров'язберігаючі погляди В.О.Сухомлинського на навчально-виховний процес – інтелектуальний резерв якості педагогічної діяльності / С. О. Нікітчина // Безпека життєдіяльності. – 2011. – № 3. – С. 27–30.
15. Носко М.О. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : [монографія] / Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. – К. : СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 300 с
16. Носко М.О. К.Д. Ушинський і розвиток педагогічної науки / М.О.Носко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 110 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів ЧНПУ, 2013. – С. 9–11.
17. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків. Монографія / С. О. Омельченко. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 352 с.
18. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагогі: Підручник / А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.; Під заг. ред. А. М. Бойко. – К. : ВД "Професіонал", 2004. – 576 с.
19. Погребняк В.А. Фізичне виховання в історико-педагогічному розвитку. Формування здорового способу життя / Погребняк В.А. // Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії: Навчально-методичний посібник: У 2 ч. / За ред. А.М. Бойко. – Ч. 2. – К. : ВІПОЛ; Полтава: АСМІ, 2004. – С. 275–296.
20. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн.2: ХХ століття [Текст] : Навч. посібник для вищих навч. закладів / О. В. Сухомлинська [и др.] ; ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.
21. Garkusha S. V. State policy on the health and healthy lifestyles for children and youth in Ukraine / S. V. Garkusha // Studia Universitatis Moldaviae. Seria: Științe ale Educației. Pedagogie. – Chișinău : Universitatea de Stat din Moldova, 2014. – Nr. 5(75). – P. 95-96.

Garkusha S.

PROBLEM OF HEALTH MAINTAINING TECHNOLOGIES IN THE HISTORY OF UKRAINIAN PEDAGOGICAL SCIENCE

The contribution of national educators of the second half of XIX - XX centuries in problem-solving of health maintaining technologies is revealed.

The first promoters of health maintaining ideas were progressive educators, such as I. Stavrovsky., O. Dukhnovych, K.Ushynsky, whose views were based on ethno-pedagogical traditions. They emphasized the need of the physical child's development, as there is a close relationship between the physical and mental education, which depends on the formation of harmoniously developed personality. K. Ushynsky approached the problem of healthy lifestyle education as for the educational and hygienic process and consistently persisted in the propagating principle ideas.

S. Rusova stressed the fact, that at first, every educator have to be knowledgeable about child psychology and physiology, the anatomy of a child's organism, give special attention to the health maintaining, ensuring of normal physical children's development.

A. Butovsky developed the original theory and methodology course of gymnastics and physical exercises. The main achievement of the educator is arguments of physical education as an essential component of professional training. I. Bobersky considered physical education as an effective means of educating of strong spiritually and physically Ukrainian patriots, adamantine fighters for homeland freedom.

To form the basis of the improvement of a healthy lifestyle and physical education of young people H. Vaschenko placed a principle of comprehensive use of various forms, methods and means of sports training. However, as its main condition he considered active motor activity, which is achieved by physical exercises, games or participating in sports competitions.

The conclusion of the outstanding educator, A. Makarenko, that consists in the fact that humanism is not fine words and declarations, but the responsibility, daily real work with the creation of normal conditions for a healthy life, education, work, and profession development, physical and spiritual growth of the young people, is an important lesson for us.

Fundamental scientific developments of health maintaining technologies of children and young people belong to the outstanding Ukrainian educator V. Sukhomlynsky. With his long-term pedagogical activity he proved the reality of existence of school of joy, where a child is trained physically and mentally healthy, energetic, happy, and full of vitality.

Key words: health, health maintaining, healthy lifestyle, physical education, physical development.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015